

Artikel

‘Tijdelijkheid is niet erg, maar wat is de stap erna?’

De uitdagingen van het broedplaatsenbeleid

Kunstenaars en creatieven zijn van groot belang voor de leefbaarheid van een stad. Vooral op plekken waar zij samenwerken zorgen ze voor kruisbestuiving, vernieuwing en sociale reuring. Steden als Amsterdam en Groningen zien hier de meerwaarde van in. Maar bij de wens om creativiteit de ruimte te geven worstelen bestuurders ook met woning-schaarste en stijgende grondprijzen.

Broedplaats
De Campagne,
Groningen. Fotografie:
Teackele Soepboer

Wietse Schmidt

In de jaren tachtig ontstonden er in de kraakscene veel culturele samenwerkingsverbanden. Kunstenaars en creatieven zochten elkaar op om samen te werken en elkaar te inspireren. De collectieven waren creatieve vrijplaatsen, wars van enige overheidsbemoeienis en de bewoners trokken zoveel mogelijk hun eigen plan. In de jaren daarna zijn de oude krakersbolwerken ontmanteld en slechts een enkele keer getransformeerd naar een officiële (tijdelijke) broedplaats. Kunstenaars en creatieven hadden steeds meer moeite een geschikt en vooral betaalbaar onderkomen te vinden.

Maatschappelijk belang

Amsterdam en Groningen benadrukken beide in hun cultuurnota's het maatschappelijk belang van broedplaatsen. De steden stellen expliciet dat kunst, cultuur en creatief ondernemerschap essentieel zijn voor een goed leefklimaat.

Touria Meliani, wethouder cultuur in Amsterdam, verwoordt het duidelijk: 'Wij kunnen als creatieve wereldstad niet zonder kunstenaars. Zij maken deel uit van de samenleving en versterken deze met vernieuwende opvattingen en ideeën. Broedplaatsen zorgen voor een connectie tussen kunstenaars en de stad. Kunstenaars voeden de stad en de buurt met hun creativiteit. Ook het Stedelijk Museum heeft bijvoorbeeld een hele goede binding met meerdere broedplaatsen in de stad.' Meliani's ambtsgeenoot in Groningen, Kirsten de Wrede, benadrukt het belang van creatieve krachten in Groningen. 'We zijn een jonge gemeente vol talent. We willen graag helpen om dit te ontwikkelen. Kunst en cultuur zijn onmisbaar, we zetten daar vol op in.'

Beide steden voeren beleid om kunstenaars de ruimte te geven zich te ontwikkelen. Er is aandacht voor individuele ateliers en huisvesting, maar zeker ook voor samenwerkingsverbanden, zoals kunstenaarscollectieven en creatieve ondernemers die samen een pand willen betrekken. Voor deze verbanden proberen de gemeenten betaalbare werkplaatsen te realiseren. Maar hoe welwillend

de steden ook zeggen te zijn, ze lopen tegen een structureel en complex probleem aan: schaarste van grond en stijging van vastgoedprijzen. Kunstenaars krijgen meestal een tijdelijk onderkomen in panden die leegstaan, in afwachting van een commercieel interessante invulling. Paradoxaal genoeg brengen de kunstenaars deze gebouwen en de omgeving met de aard van hun activiteiten vaak tot grote bloei. De panden worden meer waard, maar de kunstenaar plukt er niet altijd de vruchten van. Zowel Meliani als De Wrede beamen dat dit probleem zich voordoet in hun gemeenten.

De hoofdstad uitgedreven

In de cultuurnota *Amsterdams atelier- en broedplaatsenbeleid 2019-2022* stelt de gemeente dat de druk op de ruimte groter is dan ooit. De vastgoedprijzen zijn torenhoog en het voortbestaan van broedplaatsen, ateliers en vrijplaatsen staat onder druk. Het gevolg is dat samenwerkingsverbanden die een tijdelijk onderkomen hebben, vaak op zoek moeten naar een nieuwe plek, meestal meer in de periferie. Meliani stelt dat de gemeente dit zelf ook niet wenselijk vindt. 'We voeren met Bureau Broedplaatsen actief beleid om kunstenaars en creatieve ondernemers te ondersteunen. Het bureau werkt samen met diverse partijen als corporaties, ontwikkelaars en banken om bijvoorbeeld leegstaand vastgoed tot broedplaatsen te transformeren. We proberen dit over de gehele stad verspreid te verwezenlijken.'

Bij leegstand gaat het vaak om tijdelijke huisvesting, maar dat hoeft volgens Meliani geen probleem te zijn. 'Sommige initiatieven beogen bijvoorbeeld een tijdelijk bestaan, zoals Club Trouw. We willen verder dat de stad voor alle kunstenaars toegankelijk blijft. Huisvesting in panden die leegstaan helpt daarbij, ook al is het tijdelijk. Het zorgt voor doorstroming. Als er een geschikt pand vrijkomt kijken we wat de wensen van alle partijen zijn en wie er het beste in past. Als we in de buurt het geluid horen dat er een bepaald soort broedplaats ontbreekt, proberen we dat te helpen realiseren.' Doorstroom kan volgens de wethouder een goed middel zijn →

om kunst en cultuur te stimuleren. 'Het biedt kunstenaars de kans om vliegreuen te maken, zo hoeft het werk niet altijd geld op te leveren. Een kunstenaar hoeft niet meteen opdrachten te krijgen, maar moet bijvoorbeeld wel een goed portfolio hebben.' Daar kunnen betaalbare werkruimten en een inspirerende omgeving volgens haar bij helpen.

Permanente plekken

Volgens Meliani komt het ook veelvuldig voor dat een pand na de afgesproken periode toch nog een broedplaatsfunctie blijft vervullen. 'Tijdelijkheid leidt bij positieve ervaringen soms tot permanent gebruik.' Daarnaast bezit de gemeente zelf ook vastgoed, waar juist permanente broedplaatsen in gevestigd kunnen worden. Ze noemt de X-helling op de NDSM-werf als voorbeeld. Ooit was dit gekraakt en is hier een broedplaats ontstaan. De gemeente heeft het opgeknapt en oud-krakers en nieuwe creatieven kunnen er voor een lage huur over goede werkruimte beschikken. 'Het wordt nu voor lange tijd een broedplaats en dat doen we op meerdere plekken. A-Lab, LTS, De Vlucht en De Kazerne zijn allemaal plekken waar we werken aan het permanent maken van bestaande broedplaatsen.'

Soms worden broedplaatsen tegen hun wil toch opgedoekt, zoals op het Zeeburgereiland in Amsterdam. In het ontwikkelgebied liggen nu nog wat typisch ouderwetse broedplaatsen en rafelranden. Ze moeten wijken voor woningbouw en over ruim een jaar zal er niets meer van over zijn. Meliani stelt dat dit niet te voorkomen is. 'We moeten woongebieden ontwikkelen en soms heeft dat gevolgen voor de broedplaatsen. Deze hebben tijdelijk de ruimte gehad in de aanloop naar de verdere ontwikkeling van het gebied. Deze zomer zijn de eerste kunstenaars in de nieuwe broedplaats Baggerbeest in de Sluisbuurt getrokken, maar ook deze zal over ongeveer tien jaar weer plaats moeten maken voor woningen. Tegelijkertijd maken we bij de gebiedsontwikkeling op het Zeeburgereiland weer ruimte voor meer permanente broedplaatsen. De gemeente stelt de eis dat een bepaald percentage van het aantal vierkante meters van de gebouwen broedplaats moet worden.'

Broedplaats
Baggerbeest,
Amsterdam.
Fotografie:
Jimena Gauna/
Urban Resort

Nieuwe kansen

Kunstenaar Bruno Filho heeft meer dan twintig jaar een atelier gehad op zo'n rafelrandje op het Zeeburgereiland. 'Ik zat op het terrein van Theo Niermeijer, die kunstenaars om zich heen verzamelde en een soort kleine groene oase en vrije maatschappij creëerde. Het werkte bijzonder inspirerend en we kwamen tot prachtige samenwerkingen. Het terrein was ook erg in trek bij bezoekers. We organiseerden feesten en workshops en alles in harmonie met de omgeving.' Na de dood van Niermeijer in 2005 kwam er volgens Filho een beetje de klad in het gemeenschapsgevoel. 'Toch is het erg jammer dat zo'n origineel gebied verdwijnt, het zou echt behouden moeten worden. Gelukkig heb ik een plek gekregen in het Baggerbeest. En ik moet zeggen, ik voel mij weer verbonden en leef artistiek gezien weer helemaal op. Over tien jaar zie ik wel weer verder, misschien is het dan wel goed om eens wat anders te proberen.'

In de gemeente Groningen zijn vergelijkbare ontwikkelingen te zien als in Amsterdam. Wethouder De Wrede meent dat kunstenaars en creatieven bepaalde vrijheden nodig hebben en soms de randjes moeten kunnen opzoeken. 'We zijn *city of talent* en dat talent moet zich kunnen ontwikkelen. Kunstenaars en creatieve bedrijfjes moet je daarvoor de ruimte geven en dat kun je economisch gezien niet altijd op een weegschaal leggen. De impact voor de samenleving is lastig in cijfers te vangen en dat moet je meenemen in je beleidsontwikkeling.' Het geld klotst echter ook in Groningen niet tegen de plinten en de gemeente moet schipperen met de beschikbare ruimte en middelen. 'We hebben lang ons beleid gevoerd vanuit het leegstandsbeheer', stelt De Wrede. 'Dat heeft goed gewerkt, maar de ruimte wordt steeds schaarser en dan werkt het principe van tijdelijkheid niet meer goed. De broedplaatsen verdwijnen helaas langzaam uit de stad.'

Beleid aanpassen

De Wrede merkt op dat er in het verleden bij de beleidsmakers zelf veel vragen waren op het gebied van broedplaatsontwikkeling, maar nog geen goede antwoorden. Groningen liet daarom in 2018 een quickscan maken en ontwikkelde in 2020 de *Aanpak broedplaatsen*. 'Het beleid gaat nu minimaal langs drie wethouders en wordt daarom breed gedragen in het college. We kijken daarbij natuurlijk wat het beleid ons oplevert. Financieel én maatschappelijk.' Net als in Amsterdam stimuleert de gemeente het realiseren van permanente broedplaatsen in ontwikkelingsgebieden door eisen op te stellen bij nieuwbouw. Daarnaast zoekt Groningen naar de mogelijkheden van het eigen vastgoed in vooral de binnenstad. 'Als er gebouwen vrijkomen, kunnen we kijken of het de moeite waard is om het op te kopen voor een broedplaatsbestemming. Dat hebben we vastgelegd in het nieuwe beleidskader broedplaatsen dat we uiterlijk begin volgend jaar aan de gemeenteraad voorleggen. We willen de creatieve samenwerkingsverbanden in de stad behouden.'

Dat het een moeilijke opgave is om eigen vastgoed permanent een broedplaatsbestemming te geven blijkt uit het voorbeeld van de Biotoop in Haren. Dit voormalige biologisch centrum van de Rijksuniversiteit Groningen is ontwikkeld tot een woongemeenschap en creatieve broedplaats. De broedplaats blijkt een succes. Het is een levendige gemeenschap geworden, waar mensen in alle levensfasen in diverse groepsvormen bij elkaar wonen. Kunstenaars en ondernemers organiseren geregeld culturele en sociale activiteiten voor iedereen. Toch lijkt er een einde aan de gemeenschap te gaan komen. 'De verouderde gebouwen moeten flink worden opgeknapt en op termijn zal er dan veel onderhoud zijn. Er zal in het complex geïnvesteerd moeten worden. Er wordt nu met alle betrokken partijen nagedacht over de toekomst van dit terrein: welke invulling, welke voorwaarden en ook voor welke gebruikers.'

Behoeftte aan toekomstperspectief

Een ander creatief gebied in Groningen is het voormalige Suikerunie Terrein, momenteel een laboratorium voor de stad. Het terrein wordt op termijn ontwikkeld, maar biedt nu tijdelijk

ruimte voor experiment en creativiteit. Op het terrein zit onder meer Broedplaats de Campagne en uitvinder/kunstenaar Floris Maathuis is een van de huurders. 'Ik ben blij dat de gemeente het mogelijk heeft gemaakt dat we hier een plek hebben kunnen realiseren. We hebben onze broedplaats zelf gebouwd en zijn gedeeltelijk circulair en *off-grid*. Bij ons vind je veel samenwerking en kruisbestuiving. Zo heb ik samen met theatermaker Chantalla Pleiter en interaction designer Teackele Soepboer de avontuurlijke ontdekkingstocht Wildpark de Pionier ontwikkeld. Het is een experiment om omgeving, theater, *augmented reality* en muziek te laten samensmelten. Vrije plekken met ruimte om te experimenteren zijn belangrijk voor een stad. Dat kun je niet in geld uitdrukken. Soms lukken dingen wel en soms ook niet, dat hoort bij het experiment.'

Maathuis betreurt dat er een moment komt dat het collectief het gebouw weer moet afbreken. 'Als je iets hebt opgebouwd, is het zonde om alles wat er is ontstaan weer weg te gooien. Ik begrijp dat sommige plekken niet kunnen blijven en dat er woningen moeten komen, maar de gemeente moet ook toekomstperspectief bieden. Tijdelijkheid is niet erg, maar wat is de stap erna? De gemeente moet nadenken hoe het meer duidelijkheid over de toekomst kan geven en meer continuïteit kan garanderen. Dan blijven de kennis en connecties die je samen hebt opgebouwd voor de toekomst behouden.' •

Literatuur

Deenen, E. (2020) *Aanpak broedplaatsen gemeente Groningen*. Groningen: Gemeente Groningen.
Gemeente Amsterdam (2019) *Amsterdams atelier- en broedplaatsenbeleid 2019-2022*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Bureau Broedplaatsen.

Meliani, T. (2019) *De kracht van kunst en cultuur: hoofdlijnen kunst en cultuur 2021-2024*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.
Rook, P. de (2020) *Cultuurnota 2021-2024: gemeente Groningen*. Groningen: Gemeente Groningen.

Wietse Schmidt is freelance journalist en publiceert kunst- en cultuurartikelen in lokale media als *de Brug* en landelijke kranten als *De Telegraaf*